

แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน

ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอหนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

Guidelines for Managing Historical Tourist Attractions Case Study Bo Phun Khun Den Rat Sub - District, Nong Hee District, Roi Et Province

สุดาพร อุตศรี และ พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Sudapon Auttasree and Pongsawut Rachjun

Roi Et Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, Email: seat007@outlook.com

*****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และ 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีเครื่องมือในการวิจัยได้แก่ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย 5 กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 18 คน แล้วนำมาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา (content analysis)

ผลการศึกษาประเด็นแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า มีการกำหนดเป้าหมายที่ต้องพิจารณาถึงความพร้อมขององค์กร ตลอดจนปัจจัยที่ช่วยหน่วยงานให้บรรลุเป้าหมาย พร้อมทั้งจัดทำแผนงานขึ้นมาเพื่อดำเนินงาน ทั้งยังมีกระบวนการของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้า มีการเลือกกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับช่วงเวลาข้างหน้าและกำหนดสิ่งที่จะกระทำต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ การวางแผนทางด้านบุคลากร การวางแผนด้านสถานที่ให้สอดคล้องกับนโยบายของกรมการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้มีความสมบูรณ์ ผลการศึกษาประเด็นวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ไม่มีปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพราะเจ้าหน้าที่บุคลากรทุกคนกระทำตามคำสั่งนโยบายกรมการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ทุกคนมีรับผิดชอบในแต่ละหน้าที่เพื่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ด้วยความมุ่งมั่นที่ได้รับมอบหมาย จึงสามารถแก้ไขได้อย่างถูกต้องและตรงเวลา และผลการศึกษาประเด็นแนวทางการแก้ไข

---

* วันรับบทความ: 20 มิถุนายน 2564; วันแก้ไขบทความ 5 กรกฎาคม 2564; วันตอบรับบทความ: 7 กรกฎาคม 2564

Received: June 20, 2021; Revised: July 5, 2021; Accepted: July 7, 2021

ปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ควรมีการศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อนำประยุกต์ใช้ในการจัดการ และปฏิบัติตามกฎระเบียบทางราชการเป็นหลัก ดำเนินการประชุมเจ้าหน้าที่บุคลากรอยู่เสมอประจำทุกเดือน เพื่อให้มีการจัดการจัดแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับสถานการณ์

คำสำคัญ : แนวทาง; การจัดการ; แหล่งท่องเที่ยว; ประวัติศาสตร์

Abstracts

The objectives of this research are : 1. to study Guidelines for Managing Historical Tourist Attractions 2. to analyze the problems and obstacles in the Guidelines for Managing Historical Tourist Attractions and 3. to suggest solutions to problems and obstacles in the Guidelines for Managing Historical Tourist Attractions. It is a qualitative research with research tools such as an indepth interview with 5 target groups. A total of 18 people were analyzed by content analysis.

The results of the study on the issue of management guidelines for historical tourist attractions have found that there are goals that must be considered for the readiness of the organization as well as factors that will help the agency achieve its goals and prepare a plan for the operation There is also a process of consideration and decision making. In advance, objectives are set for the period ahead. and determine what to do in order to achieve the objectives personnel planning Location planning in accordance with the policy of the Department of Tourism and in accordance with the conditions of the area by focusing on preserving historical tourist attractions to be complete. The results of the analysis of problems and obstacles in the management of historical tourist attractions revealed that there were no problems and obstacles in the management of historical tourist attractions. Because all staff personnel act according to the policy order of the Department of Tourism. All staff are responsible for their respective duties for the management of the attraction. Historically, with an assigned commitment Therefore, it can be corrected correctly and on time and the results of the study on the issues of solutions and obstacles in the management of historical tourist attractions, it was found that there should be an off-site study to be applied in the management. and mainly comply with government regulations Organize meetings of staff members regularly every month in order to manage the organization of historical attractions effectively and in accordance with the situation.

Keywords: Guidelines; Management; Attraction; History

บทนำ

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดี รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน วัด ศาสนสถานและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์หรือการเดินทางไปตามสถานที่ทางประวัติศาสตร์โบราณสถานที่สำคัญ ๆ หรือมีชื่อเสียงเป็นการแสวงหาความรู้ความเพลิดเพลินและได้เห็นคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของประชาชนในปัจจุบัน อยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวซึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มีหลายประเภท เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ ซากอารยธรรม แหล่งโบราณคดี เมืองโบราณ พระราชวัง พระตำหนัก ศาสนสถาน ปราสาทหิน ปรังก่ากู๋ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมและสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งโดยลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นจะต้องให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์วิชาการหรือศิลปะ สามารถแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของวิถีชีวิตมีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นที่มาในอดีตได้ และมีลักษณะที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่นได้

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐานก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดี อีกทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังนับเป็นแนวทางใหม่ของการจัดการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจรูปแบบใหม่ในมิติที่คนในชุมชนสามารถสร้างพลังอำนาจด้วยตัวเอง พร้อมกับมีความสามารถที่จะต่อรองหรือปฏิเสธผู้มีอำนาจภายนอกที่จะกำหนดการดำเนินชีวิตของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามากำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน จนถึงการสรุปบทเรียนและมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืน สู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ ทั้งนี้ความหมายเชิงปฏิบัติการดังกล่าวได้ถูกเขียนขึ้นภายใต้ข้อสรุปที่เกิดจากการดำเนินงานวิจัยการท่องเที่ยว โดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชน อันเป็นความพยายามของชุมชนเองที่จะสร้างอัตลักษณ์ด้านการ

ท่องเที่ยว ให้กับพื้นที่ทางสังคมของชุมชนที่ถูกท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบสนองนักท่องเที่ยวได้โดยการบริหารจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และให้โอกาสชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดสรรดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นตนเอง

การค้นพบแหล่งโบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์มากมายที่บ่งบอกถึงอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรืองในอดีตตามเส้นทางของลำเสียวใหญ่กลางทุ่งกุลาร้องไห้มีแหล่งโบราณสถานกระจายอยู่ตามริมน้ำ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้มีความสำคัญต่อวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมืองโบราณบ่อพันขัน ที่มีแหล่งหินตัดขนาดใหญ่ ที่เชื่อกันว่าจะถูกตัดไปเพื่อนำไปก่อสร้างศาสนสถานหลายแห่งในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ และน่าจะมียุมากกว่าสามพันปีมาแล้ว แหล่งหินตัดบริเวณนี้น่าจะมีความสำคัญไม่น้อยกับเส้นทางอาณาจักรเจดละ เพราะจากการศึกษาภูมิประเทศโดยรอบพบว่าเส้นทางที่เชื่อมโยงกับบ่อพันขันไปสู่แหล่งโบราณสถานนั้น อยู่บนระนาบของลำเสียวลักษณะของโบราณสถานทุกแห่งที่ถูกนำมาแกะสลักทับหลังอย่างงดงามอลังการตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และจากการศึกษาภูมิประเทศโดยรอบไม่มีแหล่งใดที่มีหินลักษณะอย่างนี้ ในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ จึงเชื่อได้ว่าหินทรายแดงที่ถูกลำเสียวมาเพื่อก่อสร้างชั้นล่างปราสาทและแกะสลักทับหลังของโบราณสถานทั้งหลายน่าจะลำเสียวมาจากบ่อพันขันและลำเสียวตามลำน้ำเสียว โดยใช้แพล่องแล้วใช้ช้างลากต่อจากลำเสียวขึ้นสู่แหล่งก่อสร้างตามสถานที่สำคัญหากใครยังไม่เคยมาบ่อพันขันถือว่ามาไม่ถึงจังหวัดร้อยเอ็ด แสดงให้เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะเป็นสถานที่ร้อยรัดจิตใจของชุมชนแล้วยังเป็นสนามการค้าและอุตสาหกรรมการผลิตเกลือสินเธาว์ในอดีต ซึ่งถือเป็นศูนย์การค้าเกลือที่สำคัญของชุมชนไทยลาวและเขมร

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ 1) ผู้ใหญ่บ้าน 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3) คณะกรรมการหมู่บ้าน 4) ประชาชน และ 5) ราษฎรชาวบ้าน จำนวนทั้งสิ้น 18 คน

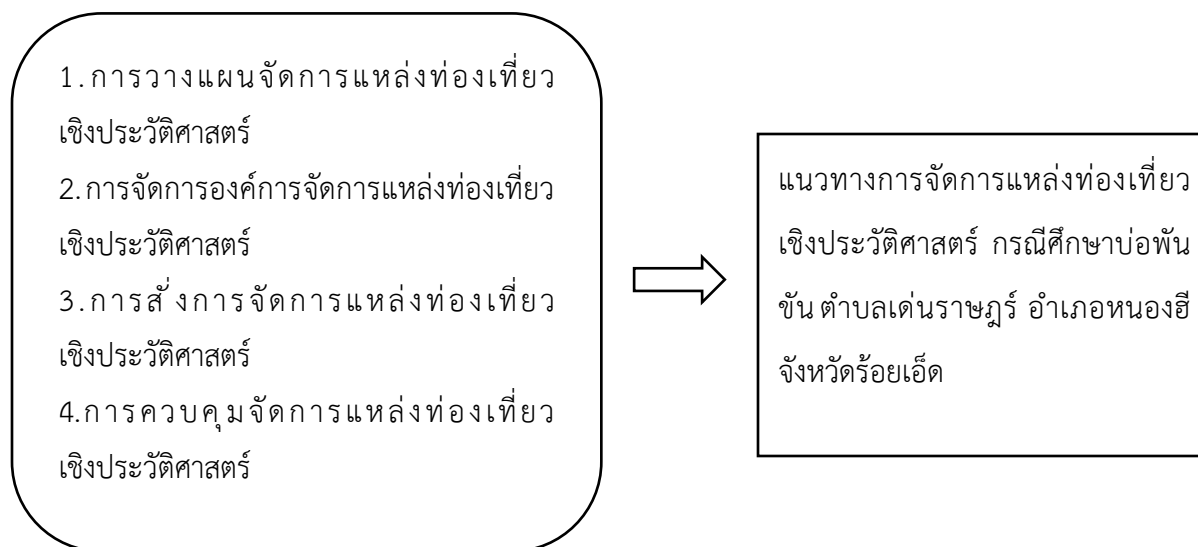
2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) โดยมีกรอบวิเคราะห์ตามประเด็นที่จะทำการศึกษาซึ่งทำการสังเคราะห์จากกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัย โดยอยู่ภายใต้ประเด็นการวิจัย ดังนี้คือ 1) ประเด็นแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 2) ประเด็นปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และ 3) ประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) คือเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) คือเป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ (document research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตกับการสัมภาษณ์ มาทำการวิเคราะห์แยกแยะเป็นประเด็นต่าง ๆ โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการศึกษา และตามกรอบแนวคิด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาที่รวบรวมประเด็นได้อย่างมีระบบ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด” มีกรอบการวิเคราะห์วิจัย ดังนี้คือ

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด ” มีผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นด้านการให้การศึกษา ค้นคว้า และการวิจัย พบว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นค่าของประวัติศาสตร์บ่อพันขันและเป็นการให้กำลังใจคนในชุมชน ให้เขามีกำลังใจ ซึ่งการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อพันขัน ก็จะสามารถนำไปสู่การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นได้ ดังนั้นการส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าของบ่อพันขันนั้น ก็เหมือนการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม

ผลการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นด้านการวางแผนแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า หน่วยงานขององค์กรที่เข้ามาจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ไม่มีปัญหาด้านการวางแผนงาน ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพราะเจ้าหน้าที่บุคลากรทุกคนทำตาม คำสั่งนโยบายกรรมการ ท่องเที่ยวเจ้าหน้าที่ทุกคนจะมีการช่วยกันจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีการมุ่งในการทำงานของตน ที่ได้รับมอบหมายปัญหาจึงมีการแก้ไขได้อย่างถูกต้องและตรงเวลาเนื่องจากมีหน่วยงานที่เข้าใจและเชี่ยวชาญ ในเฉพาะด้านมาทำหน้าที่ร่วมด้วย

ผลการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นด้านการจัดการองค์การแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ด้านองค์การหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความสนใจในที่จะฟื้นฟูบ่อน้ำขึ้นให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นโบราณสถานจึงต้องใช้งบประมาณที่สูงพอควรแต่หากองค์การ ที่เกี่ยวข้องเข้าทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจริง ๆ ให้กับคนในชุมชนในละแวกนั้นก็จะมีรายได้ในแหล่งท่องเที่ยว แห่งนี้ได้ทางด้านองค์การที่เกี่ยวข้องจึงได้มีการจัดการฟื้นฟูบ่อน้ำขึ้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างล่าช้า

ผลการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นด้านการสั่งการแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ใช้ระบบสั่งการ โดยนโยบายกรรมการท่องเที่ยวจะไม่มีปัญหา อุปสรรคของการจัดการแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนยังมีการดำเนินงานที่ต้องปฏิบัติตาม กฎหมายมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยกรรมการท่องเที่ยวยังมีขอบเขตให้ปฏิบัติงานตามกรอบแต่ละหน่วยของ กรรมการท่องเที่ยวเพื่อที่จะจัดระบบและจัดระเบียบต่าง ๆ ให้คนส่วนมากที่มาท่องเที่ยวปฏิบัติในทางเดียวกัน

ผลการศึกษาประเด็นด้านการควบคุมแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า แต่ละบุคคลมีความคิดในการจัดสรรงบประมาณที่แตกต่างกันออกไป ในส่วนของบุคคลที่สัมภาษณ์ เห็นควรว่า ควรใช้งบประมาณในการจัดทำโบราณสถานบ่อน้ำขึ้นแห่งนี้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบในงบประมาณ เพียงครั้งเดียว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวฟื้นฟูและน่าเที่ยวให้ไวที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดการยื้อเยื้อในการพัฒนาและการใช้ งบประมาณที่ไม่แน่นอนจนเกินไปเพราะถ้าหากงบประมาณ ที่ได้มาในการฟื้นฟูเพียงพอบ่อน้ำขึ้นก็จะได้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์แบบและเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มระบบ

2. ปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อน้ำขึ้น ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาประเด็นด้านการให้การศึกษา ค้นคว้า และการวิจัย พบว่า ปัญหาและอุปสรรค ของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นค่าของประวัติศาสตร์ บ่อน้ำขึ้นและเป็นการให้กำลังใจคนในชุมชน ให้เขามีกำลังใจ ซึ่งการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวเชิง

ประวัติศาสตร์บ่อนั้นก็สามารถนำไปสู่การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นได้ ดังนั้นการส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าของบ่อนั้นก็เหมือนการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม

ผลการศึกษาประเด็นด้านการวางแผนปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า หน่วยงานขององค์กรที่เข้ามาจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ไม่มีปัญหาด้านการวางแผนงานในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพราะเจ้าหน้าที่บุคลากรทุกคนทำตาม คำสั่งนโยบายกรรมการท่องเที่ยวเจ้าหน้าที่ทุกคนจะมีการช่วยกันจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีการมุ่งในการทำงานของตนที่ได้รับมอบหมายปัญหาจึงมีการแก้ไขได้อย่างถูกต้องและตรงเวลาเนื่องจากมีหน่วยงานที่เข้าใจและเชี่ยวชาญในเฉพาะด้านมาทำหน้าที่ ร่วมด้วย

ผลการศึกษาประเด็นด้านการจัดการองค์การปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อนั้น ด้านการจัดการองค์การ กล่าวคือ ทางด้านองค์การหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความสนใจในที่จะฟื้นฟูบ่อนั้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นโบราณสถานจึงต้องใช้งบประมาณที่สูงพอควรแต่หากองค์การที่เกี่ยวข้องเข้าทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจริง

ผลการศึกษาประเด็นด้านการสั่งการปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อนั้น การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ใช้ระบบสั่งการโดยแนวนโยบายกรรมการท่องเที่ยวจะไม่มีปัญหาอุปสรรคของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เรียนรู้ วิถีชีวิตชุมชนยังมีการดำเนินงานที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายมาตรฐานการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาประเด็นด้านการควบคุมปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อนั้น ด้านการควบคุม กล่าวคือ แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อนั้นมีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวเป็นจำนวนมากและมีเจ้าหน้าที่บุคลากรน้อยมีการควบคุม ให้อยู่ในกฎระเบียบเขตห้ามทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงได้จัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติเขตพื้นที่ที่มีน้อยที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมหรือพักผ่อนและบ่อนั้น มีแหล่งท่องเที่ยวจุดเดียวเพื่อที่จะให้นักศึกษาสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวให้ยังคงงดงามและไม่ให้เสียหายหรือถูกทำลายโดยนักท่องเที่ยว

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาประเด็นด้านการให้การศึกษา ค้นคว้า และการวิจัย พบว่า ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวจะมีการจัดเจ้าหน้าที่ไปศึกษาดูงานนอกสถานที่และปฏิบัติตามกฎระเบียบทางราชการเป็นหลัก จัดประชุมเจ้าหน้าที่บุคลากรอยู่เสมอประจำทุกเดือนและเพื่อให้มีการจัดระบบในการจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและเพื่อที่จะจัดการทางด้านการฟื้นฟูบ่อพันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์และจะได้ฟื้นฟูบ่อพันขึ้นอย่างตรงจุดเพื่อให้ง่ายต่อการพัฒนาและฟื้นฟู

ผลการศึกษาประเด็นด้านการจัดการองค์การแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ด้านการจัดองค์การมีแนวทางการแก้ไขของบ่อพันขึ้นนั้นคือจะต้องประชุมทำความเข้าใจขององค์กรและบุคลากร ในหน่วยงานต่าง ๆ ให้ช่วยกันดูแลบ่อพันขึ้นให้มีความสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลาและบังคับให้เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรทำตามกฎของแผนนโยบายกรมการท่องเที่ยวขององค์การที่ได้มีการจัดระเบียบหน้าที่ไว้ให้แล้วและเพื่อที่จะให้มีการทำงานในรูปแบบการจัดการบุคลากรที่มาช่วยงานในคนหมู่มาให้งานออกมาได้ดีที่สุด

ผลการศึกษาประเด็นด้านการสั่งการแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการสั่งการ ทางบ่อพันขึ้นจะไม่มีปัญหา เพราะบุคลากรปฏิบัติตามกฎระเบียบของระบบราชการกระทรวงนโยบายของทางองค์การที่ได้มีการช่วยจัดระบบและจัดระเบียบให้แก่บุคลากรเจ้าหน้าที่ทำตามกฎระเบียบทุกคนในแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการสั่งการจะไม่มีปัญหา เพราะบุคลากรปฏิบัติตามกฎระเบียบของระบบจัดบุคลากรเจ้าหน้าที่ทำตามกฎระเบียบทุกคน

ผลการศึกษาประเด็นด้านการควบคุมแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพันขัน ที่ได้รับมอบหมายมาให้และจะมีการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวทำตามกฎระเบียบขององค์การที่มีคำสั่งมาหรือแจกเอกสารให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการในจุดต่าง ๆ ของบ่อพันขึ้นเพื่อที่จะควบคุมการทำงานของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการรับผิดชอบในส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและเพื่อการทำงานอย่างทั่วถึง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา “แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนongฮี จังหวัดร้อยเอ็ด ” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผล ดังนี้คือ

1. แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนongฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

“ด้านการให้การศึกษา ค้นคว้า และการวิจัย” กล่าวคือ “ด้านการวางแผน” คือ จะให้มีการศึกษา การกำหนดเป้าหมายที่ต้องพิจารณาถึงความพร้อมขององค์กรจนปัจจัยที่ช่วยในองค์กร หรือหน่วยงานบรรลุ เป้าหมายและจัดทำกรวางแผนงานขึ้นมาเพื่อดำเนินงาน กระบวนการของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำ อะไร อย่างไร มีการเลือกวัตถุประสงค์นโยบาย โครงการและวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น ทางแหล่ง ท่องเที่ยวบ่อพันขัน มีการกำหนด วัตถุประสงค์สำหรับช่วงเวลาข้างหน้าและกำหนดสิ่งที่จะกระทำต่าง ๆ เพื่อให้ บรรลุตามวัตถุประสงค์มี การวางแผนตามนโยบายกรมการท่องเที่ยว มีการวางแผนทางด้านบุคลากรตามที่ได้รับ มอบหมายอีกส่วนมีการวางแผนด้านสถานที่ให้สอดคล้องกับนโยบายของกรมการท่องเที่ยว ในการวางแผนของเขต บ่อพันขันจะต้องสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของเขตบ่อพันขัน มีวัตถุประสงค์ของงานเน้นในการรักษาประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ และป่าไม้เป็นหลัก และยังมีการดำเนินงานที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ปฏิบัติงาน ตามกรอบ ของแต่ละหน่วยงานตามแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อพันขัน จะจัดประชุม วางแผนหน่วยงานเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในทุก ๆ เดือน ของคณะผู้บริหาร หรือบุคลากรเจ้าหน้าที่ จะต้องคิดค้นไอเดียหรือแสดงความคิดเห็นที่ทำให้มีความดึงดูดนักท่องเที่ยว เข้ามาท่องเที่ยวหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ สุพัตรา คงคำ และ นรินทร์ สังข์รักษา (2558 : ออนไลน์) ได้กล่าวไว้ว่า สภาพ การจัดการความรู้ของคณะ หนึ่งตระกูลมีความจำเป็นในด้านการแสวงหาความรู้และด้านการเก็บความรู้เป็นขั้นตอน ที่มีปัญหาอย่างมาก และยังเป็นลำดับความสำคัญของความจำเป็นสูงสุดเพราะบทบาทหนึ่งตระกูลในปัจจุบันได้ เปลี่ยนบทบาทไปตามสภาพสังคมและมีการพัฒนาไปตามยุคสมัย เช่น นำไปใช้กับนวัตกรรมและเทคโนโลยี สมัยใหม่สร้างปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาหนึ่งตระกูล เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทาง วัฒนธรรมท้องถิ่นและได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐรวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจาก ทุกภาคส่วน

“ด้านการจัดการองค์การ” กล่าวคือ แนวทางในการจัดแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ บ่อพัน ขัน ที่ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นค่าของประวัติศาสตร์บ่อพันขัน และเป็นการให้กำลังใจคนในชุมชน ให้เขามีกำลังใจ ซึ่งการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อพันขัน ก็จะสามารถนำไปสู่การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นได้ ดังนั้นการส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าของบ่อพันขันนั้น ก็เหมือนการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม

ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ สัจจา ไกรสรรัตน์ (2555 : 19-32) ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางการนำวัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์ของจังหวัดราชบุรี มาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยว ร่องรอยอารยธรรมทวารวดี และอารยธรรมขอม เกี่ยวกับจุดเด่นเอกลักษณ์ และการจัดเส้นทางท่องเที่ยวไหว้พระเสริมสิริมงคล จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการนำวัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์ของจังหวัดราชบุรี มาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรมุ่งเน้นไปที่วัฒนธรรม หรือประเพณีที่ยังคงมีอยู่ในชุมชน เช่น งานประเพณีผูกแขนเรียกขวัญ วันกินข้าวห่อ ประเพณีเหล่านี้น่าจะมีจุด เชื่อมต่อสัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อความหมายเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ทางวัฒนธรรมเหล่านั้นได้

“ด้านการสั่งการ” กล่าวคือ แนวทางของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อพันขัน หากมีการออกคำสั่งจากผู้ที่มิอำนาจแล้ว ถ้าหากการจัดงานดังกล่าวนี้มี การฝ่าฝืนคำสั่งที่ได้รับนั้นจะเป็นทำผิด คำสั่งแล้วหากมีอันตราย และความเสียหายเกิดขึ้นประการใดประการหนึ่ง ทางด้านองค์การที่มีส่วนรับผิดชอบนั้น จะไม่รับผิดชอบในความเสียหายใด ๆ ที่ได้เกิดขึ้นในความเสียหายนั้นและเนื่องจากการที่ไม่ทำตามหน้าที่ที่ได้มีการ ออกคำสั่งมานั้น ย่อมที่จะมีความเกิดขึ้นอยู่แล้ว แล้วแต่ว่าจะเสียหายมากหรือน้อยซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิด ของ ภูวเดช สนิทศาล และพระครูสุธี คัมภีรญาณ (2561 : ออนไลน์) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการบริหารจัดการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมการ ท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน เพราะถ้าหากทุกคนได้รับผลประโยชน์ จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของตน ก็จะมี กระแสที่เป็นความภาคภูมิใจรักหวงแหน อนุรักษ์ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

“ด้านการควบคุม” กล่าวคือ ในส่วนตัวของแต่ละบุคคลมีความคิดในการจัดสรรงบประมาณ ที่แตกต่างกันออกไปในส่วนของคุณค่าที่สัมผัส เห็นควรว่า ควรใช้งบประมาณในการจัดทำโบราณสถานบ่อพัน ขันแห่งนี้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบในงบประมาณเพียงครั้งเดียว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวฟื้นฟูและนำ ท่องเที่ยวให้ไวที่สุดเพื่อไม่ให้เกิดการยื้อเยื้อในการพัฒนาและการใช้งบ ในเวลาที่ไม่แน่นอนจนเกินไปเพราะถ้าหาก งบประมาณที่ได้มาในการฟื้นฟูเพียงพอบ่อพันขัน ก็จะได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์แบบและเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวอย่างเต็มระบบ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ชยุตม์ วัฒนา และ สิริกร เลิศลักษณ์ธาร (2561 : 85-99) ได้กล่าวไว้ว่า อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่สำคัญของไทยซึ่งเมื่อ พิจารณาคุณลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมจากการใช้ประโยชน์ของผู้บริโภคพบว่ามีลักษณะแตกต่างจากสินค้า ทั่วไป กล่าวคือมรดกทางวัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์เป็นสินค้าที่ไม่จำหน่ายตามสาธารณะ ผู้บริโภคไม่ สามารถที่จะพบเห็นกันในการบริโภคหรือไม่มีการแข่งขันในการบริโภค อย่างหนึ่งอย่างใด โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้ 1. การเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์ของนักท่องเที่ยวแต่ละคนสามารถบริโภคพร้อมกันได้ในเวลาเดียวกัน โดย

ไม่ได้ลดประโยชน์หรือก่อให้เกิดการหมดไปของทรัพยากรทางวัฒนธรรม 2. การเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์นั้น ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการเข้าชมนั้นหมายความว่าทางอุทยานฯ สามารถปิดกั้นการบริโภค

2. ปัญหาและอุปสรรคของแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขันตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

“ด้านการให้การศึกษาค้นคว้า และการวิจัย” กล่าวคือ “ด้านการวางแผน” คือ หน่วยงานขององค์กรที่เข้ามาจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ไม่มีปัญหาด้านการวางแผนงานในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพราะเจ้าหน้าที่บุคลากรทุกคนทำตาม คำสั่งนโยบายกรรมการท่องเที่ยวเจ้าหน้าที่ทุกคนจะมีการช่วยกันจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีการมุ่งในการทำงานของตนที่ได้รับมอบหมายปัญหาจึงมีการแก้ไขได้อย่างถูกต้องและตรงเวลาเนื่องจากมีหน่วยงานที่เข้าใจและเชี่ยวชาญในเฉพาะด้านมาทำหน้าที่ร่วมด้วย จึงมีการจัดการพัฒนาและประยุกต์ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะ ทรัพยากรบุคคล โดยผู้บริหารจะต้องมีความพยายามในการวางแผน บังคับบัญชา ควบคุมดูแลงานที่เขาปฏิบัติอย่างใกล้ชิดเพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ ให้มีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือโครงการตั้งแต่ต้น มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในการกำหนดนโยบายทั้งใน ด้านการให้ข้อมูลข่าวสารและรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะการวางแผนงานร่วมบริหารโครงการที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมการจัดการสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการติดตามและประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้นเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ

“ด้านการจัดการองค์การ” กล่าวคือ ทางด้านองค์การหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความสนใจในที่จะฟื้นฟูบ่อพันขัน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นโบราณสถานจึงต้องใช้งบประมาณที่สูงพอควรแต่หากองค์การที่เกี่ยวข้องเข้าทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบจริง ๆ คนในชุมชนหรือในระแวกนั้น ก็จะมีรายได้ในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ได้ ทางด้านองค์การที่เกี่ยวข้องจึงได้มีการจัดการฟื้นฟูบ่อพันขันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างล่าช้า แม้ว่าการจัดการยังเป็นศาสตร์ที่กำหนดขึ้นเป็นหลักเกณฑ์และวางหลักเป็นเนื้อหาความรู้ได้การนำเอาองค์ความรู้ด้านการจัดการมาปรับใช้ในทางปฏิบัติในองค์การซึ่งมีการประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้เนื่องจากสภาพเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์การแต่ละแห่งจะไม่เหมือนกันโดยการนำเอาหลักการจัดการมาใช้จึงต้องประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพการที่องค์การเผชิญอยู่ที่ต้องมีการผสมผสานความคิดริเริ่ม ประสบการณ์ รวมทั้งต้องคอยปรับปรุงให้การจัดการนั้นสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ อมราพร พรพงษ์ (2560 : 7) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเป็นศิลป์ แม้ว่าการจัดการยังเป็นศาสตร์ที่กำหนดขึ้นเป็นหลักเกณฑ์และ

วางหลักเป็นเนื้อหาความรู้ได้การนำเอาองค์ความรู้ด้านการจัดการมาปรับใช้ในทางปฏิบัติในองค์การซึ่งมีการประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้เนื่องจากสภาพเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์การแต่ละแห่งจะไม่เหมือนกันโดยการนำเอาหลักการจัดการมาใช้จึงต้องประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพการที่องค์การเผชิญอยู่ที่ต้องการมีการผสมผสานความคิดริเริ่ม ประสบการณ์ รวมทั้งต้องคอยปรับปรุงให้การจัดการนั้นสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

“ด้านการสั่งการ” กล่าวคือ แนวทางของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อพันขัน หากมีการออกคำสั่งจากผู้ที่มีอำนาจแล้ว ถ้าหากการจัดงานดังกล่าวนี้มี การฝ่าฝืนคำสั่งที่ได้รับนั้นจะเป็นทำผิดคำสั่งแล้วหากมีอันตราย และความเสียหายเกิดขึ้นประการใดประการหนึ่ง ทางด้านองค์การที่มีส่วนรับผิดชอบนั้นจะไม่รับผิดชอบต่อความเสียหายใด ๆ ที่ได้เกิดขึ้นในความเสียหายนั้นและเนื่องจากการที่ไม่ทำตามหน้าที่ที่ได้มีการออกคำสั่งมานั้น ย่อมที่จะมีความเกิดขึ้นอยู่แล้ว แล้วแต่ว่าจะเสียหายมากหรือน้อยซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ภูวเดช สนิทศาล และพระครูสุธี คัมภีร์ญาณ (2561 : ออนไลน์) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน เพราะถ้าหากทุกคนได้รับผลประโยชน์ จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของตน ก็จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจรักหวงแหน อนุรักษ์ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ดำเนินการตามแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2561 - 2564 วิสัยทัศน์เมืองมรดกโลกล้ำ เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และนวัตกรรมเมืองแห่งอารยธรรมและความสุขอย่างยั่งยืนพันธกิจ พัฒนาคณะและสังคม การเกษตรการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตให้มีเอกลักษณ์โดดเด่น แข็งแรงและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น อย่างยั่งยืน แผนการพัฒนาประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนรูปแบบการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแผนพัฒนาจังหวัดดังกล่าว มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองท่องเที่ยวมรดกโลก

“ด้านการควบคุม” กล่าวคือ แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ่อพันขันมีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวเป็นจำนวนมากและมีเจ้าหน้าที่บุคลากรน้อย มีการควบคุม ให้อยู่ในกฎระเบียบเขตห้ามทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงได้ จัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติเขต พื้นที่ที่มีน้อยที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมหรือพักผ่อนและบ่อพันขัน มีแหล่งท่องเที่ยวจุดเดียวเพื่อที่จะให้นักศึกษาสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวให้ยังคงงดงามและไม่ให้เสียหายหรือถูกทำลายโดยนักท่องเที่ยวซึ่งมีการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรจะมีรูปแบบการบริหารใน 2 ระดับคือ ระดับแนวนอน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น รวมทั้ง

องค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาลแต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ซึ่งการบริหารงานควรครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ วรรณพร วนิชชานุกร (2540 : 42) ได้กล่าวไว้ว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรจะมีรูปแบบการบริหารใน 2 ระดับ คือ ระดับแนวนอน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาลแต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ ซึ่งการบริหารงานควรครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา บ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

“ด้านการให้การศึกษา ค้นคว้า และการวิจัย” กล่าวคือ “ด้านการวางแผน” คือ ทางด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวจะจัดเจ้าหน้าที่ไปศึกษาดูงานนอกสถานที่และปฏิบัติตามกฎระเบียบทางราชการเป็นหลัก จัดประชุมเจ้าหน้าที่บุคลากรอยู่เสมอประจำทุกเดือนและเพื่อให้มีการจัดระบบในการจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและเพื่อที่จะจัดการทางด้านการฟื้นฟูบ่อพันขันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์และจะได้ฟื้นฟูบ่อพันขันอย่างตรงจุดเพื่อให้ง่ายต่อการพัฒนาและฟื้นฟู การบริหารจัดการอย่างยั่งยืนกับการท่องเที่ยวเชิงกิจกรรม คือกลยุทธ์การตลาดในเชิงรุกเป็นการสร้างดัดแปลงและหาแนวทางการท่องเที่ยวโดยใช้การจัดกิจกรรมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และบรรลุวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมการท่องเที่ยวมากที่สุด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การท่องเที่ยวเชิงกิจกรรมจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงกิจกรรมอย่างยั่งยืน ได้นั้นจะต้องมีการบริหารจัดการและการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักการการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยองค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติได้ให้นิยามการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า คือการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อผลกระทบในด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคต อีกทั้งเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการตอบสนองความต้องการของผู้มาเยือนภาคธุรกิจ สิ่งแวดล้อม และชุมชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ วสันต์ จันทรสิทธิ์ (2562 : 104-125) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการอย่างยั่งยืนกับการท่องเที่ยวเชิงกิจกรรม คือกลยุทธ์การตลาดในเชิงรุกเป็นการสร้างดัดแปลงและหาแนวทางการท่องเที่ยวโดยใช้การจัดกิจกรรมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และบรรลุวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมการท่องเที่ยวมากที่สุด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การท่องเที่ยวเชิงกิจกรรมจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงกิจกรรมอย่างยั่งยืน ได้นั้นจะต้องมีการบริหารจัดการและการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักการการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยองค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติได้ให้นิยามการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า คือการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ

สังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคต อีกทั้งเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการตอบสนองความต้องการของผู้มาเยือนภาคธุรกิจ สิ่งแวดล้อม และชุมชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

“ด้านการจัดการองค์การ” กล่าวคือ ด้านการจัดองค์การมีแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบ่อพันขันนั้นคือจะต้องประชุมทำความเข้าใจขององค์กรและบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ ให้ช่วยกันดูแลบ่อพันขันให้มีความสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลาและบังคับให้เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรทำตามกฎของแนวนโยบายกรรมการท่องเที่ยวขององค์การที่ได้มีการจัดระเบียบหน้าที่ไว้ให้แล้วและเพื่อที่จะให้มีการทำงานในรูปแบบการจัดการบุคลากรที่มาช่วยงานให้งานออกมาได้ดีที่สุดและอาจมีผลกระทบจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ไม่มีผลกระทบและเห็นด้วยกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะเมื่อพื้นที่มีการพัฒนาประชาชนในเขตพื้นที่ทุกคนก็มีการพัฒนาไปพร้อมกัน คือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวเตรียมตัวพร้อมรับกับกระแสที่มาจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างดีรวมทั้ง ยังต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาพัฒนาพื้นที่ให้ดีขึ้นมีระบบการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและได้ผลสำเร็จซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ วรณศิกา จันทรตรี และศิวัช ศรีโสภากุล (2561 : 116-132) ได้กล่าวไว้ว่าผลกระทบจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ไม่มีผลกระทบ และเห็นด้วยกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะเมื่อพื้นที่มีการพัฒนาประชาชนในเขตพื้นที่ทุกคนก็มีการพัฒนาไปพร้อมกัน คือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวเตรียมตัวพร้อมรับกับกระแสที่มาจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างดีรวมทั้ง ยังต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาพัฒนาพื้นที่ให้ดีขึ้นมีระบบการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและได้ผลสำเร็จในระยะยาว

“ด้านการสั่งการ” กล่าวคือ แนวทางการแก้ไขปัญหาในด้านการสั่งการทางบ่อพันขันจะไม่มี ปัญหาเพราะบุคลากรปฏิบัติตามกฎระเบียบของระบบราชการกระทรวงนโยบายของทางองค์การที่ได้มีการช่วยจัดระบบและจัดระเบียบให้แก่บุคลากรเจ้าหน้าที่ทำตามกฎระเบียบทุกคนในแนวทางการแก้ไขปัญหาในด้านการสั่งการจะไม่มีปัญหา เพราะบุคลากรปฏิบัติตามกฎระเบียบของระบบจัดบุคลากรเจ้าหน้าที่ทำตาม กฎระเบียบทุกคนดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใดโดยใคร นอกจากจะเป็นการลดความไม่แน่นอนแล้วยังทำให้สมาชิกในองค์กรมีความมั่นใจในการทำงานทำให้การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพจัดลำดับการทำงานที่ดีไม่ควรมีลักษณะตายตัวต้องยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์อาจมีการปรับปรุงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนลำดับการทำงานได้เสมอส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลมากขึ้นด้วยซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ สร้อยตระกูล อรรถมานะ (2545 : 421) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการจัดการหมายถึง กระบวนการดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใดโดยใคร นอกจากจะเป็นการลดความไม่แน่นอนแล้วยังทำให้สมาชิกในองค์กรมีความมั่นใจ

ในการทำงานทำให้การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพการจัดลำดับการทำงานที่ดีไม่ควรมีลักษณะตายตัวต้องยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์อาจมีการปรับปรุงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนลำดับการทำงานได้เสมอส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลมากขึ้นด้วย

“ด้านการควบคุม” กล่าวคือ ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของหน่วยงานของบ่อพื้นที่ที่ได้รับมอบหมายมาให้และจะมีการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยว ทำตามกฎระเบียบขององค์การที่มีคำสั่งมาหรือแจกเอกสารให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการในจุดต่าง ๆ ของบ่อพื้นที่เพื่อที่จะควบคุมการทำงานของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการรับผิดชอบในส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและเพื่อการทำงานอย่างทั่วถึง ซึ่งกระบวนการบริหาร ควรประกอบด้วย 4 ประการ คือ 1. การวางแผน หมายถึงการกำหนดเป้าหมายที่ต้องการพิจารณาถึงความพร้อมขององค์การตลอดจนปัจจัยที่ช่วยให้้องค์การหรือหน่วยงานบรรลุเป้าหมาย และจัดทำแผนงานขึ้นมาเพื่อดำเนินงาน 2. การจัดองค์การ หมายถึงการให้รายละเอียดงานทุกอย่างที่ต้องกระทำเพื่อความสำเร็จ ของเป้าหมายขององค์การการแบ่งปริมาณงานทั้งหมดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถปฏิบัติได้โดยบุคคลคนเดียวและการกำหนดกลไกของการประสานงานของสมาชิกขององค์การเพื่อทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 3. การสั่งการ หมายถึง กระบวนการของการสั่งการและการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกของกลุ่ม 4. การควบคุม หมายถึง ความพยายามอย่างมีระบบเพื่อกำหนดมาตรฐานของการปฏิบัติงานการออกแบบระบบข้อมูลย้อนกลับ การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นจริงกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ล่วงหน้าพิจารณาว่ามีข้อแตกต่างหรือไม่และทำการแก้ไขใด ๆ ที่ต้องการเพื่อเป็นหลักประกันว่าทรัพยากรทุกอย่าง ขององค์การได้ถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ สมยศ นาวิการ (2544 : 24 - 25) ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหาร ควรประกอบด้วย 4 ประการ คือ 1. การวางแผน หมายถึงการกำหนดเป้าหมายที่ต้องการพิจารณาถึงความพร้อมขององค์การตลอดจนปัจจัยที่ช่วยให้้องค์การหรือหน่วยงานบรรลุเป้าหมาย และจัดทำแผนงานขึ้นมาเพื่อดำเนินงาน 2. การจัดองค์การ หมายถึงการให้รายละเอียดงานทุกอย่างที่ต้องกระทำเพื่อความสำเร็จ ของเป้าหมายขององค์การการแบ่งปริมาณงานทั้งหมดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถปฏิบัติได้โดยบุคคลคนเดียวและการกำหนดกลไกของการประสานงานของสมาชิกขององค์การเพื่อทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 3. การสั่งการ หมายถึง กระบวนการของการสั่งการและการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกของกลุ่ม 4. การควบคุม หมายถึง ความพยายามอย่างมีระบบเพื่อกำหนดมาตรฐานของการปฏิบัติงานการออกแบบระบบข้อมูลย้อนกลับ การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นจริงกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ล่วงหน้าพิจารณาว่ามีข้อแตกต่างหรือไม่และทำการแก้ไขใด ๆ ที่ต้องการเพื่อเป็นหลักประกันว่าทรัพยากรทุกอย่างขององค์การได้ถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1.1 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศึกษา ป่าชุมชน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

1.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณ บุคลากร เข้ามาดูแลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศึกษา ป่าชุมชน ตำบลเด่นราษฎร์ อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในชุมชนอื่น ๆ เพื่อจะได้ทราบข้อมูลหรือปัญหาอุปสรรคระหว่างชุมชนนั้นที่ทำการศึกษานั้น เพื่อเป็นแนวทางและการประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชยุตม์ วัฒนา และ สิริกร เลิศลักษณ์ธาร. (2561). มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี กับความเต็มใจที่จะจ่ายของนักท่องเที่ยว. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม*. 13 (2), 85-99.
- ภูวเดช สันทะศาล และ พระครูสุธี คัมภีร์ญาณ. (2561). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2563. แหล่งที่มา: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/243798>.
- วรรณพร วณิชชาบุตร. (2540). *การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: Ecotourism*. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วรรณศิกา จันทรตรี และ ศิวัช ศรีโคกคงกุล. (2561). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา อำเภอนองฮี จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสาร มทร. อีสาน ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 5 (1), 116-132
- วสันต์ จันทรประสิทธิ์. (2562). การท่องเที่ยวเชิงกิจกรรม : ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 39 (6), 104-125.
- สมยศ นาวิการ. (2544). *การบริหารเชิงกลยุทธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

- สร้อยตระกูล อรรถมานะ. (2545). *พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สัจจา ไกรศรีรัตน. (2555). วัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรีในบริบทของการท่องเที่ยว. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*. 8 (2), 19-32.
- สุพัตรา คงขำ และ นรินทร์ สังข์รักษา. (2558). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2563. แหล่งที่มา: [https:// www. so05.tci-thaijo.org](https://www.so05.tci-thaijo.org).
- อมราพร พรพงษ์. (2560). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการ*. วิทยาลัยชุมชนระนอง: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษากระทรวงศึกษาธิการ.